

ДУХ НА ВЪЗРАЖДАНЕ.

КОНФЕРЕНЦИЯ, ПОСВЕТЕНА НА 300-ГОДИШНИНАТА ОТ РОЖДЕНИЕТО НА О. ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ

Симона Ангелова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (България)

A REVIVALIST ETHOS. CONFERENCE ON THE OCCASION OF THE 300-YEAR
ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF ST. PAISIUS OF HILENDAR

Simona Angelova

Sofia University St. Kliment Ohridski (Bulgaria)

simonaba@uni-sofia.bg

В какъв по-подходящ ден би могла да се открие и проведе конференция по повод делото на о. Паисий Хилендарски, освен началото на учебната година – 15 септември? Може би единствено би продължила и на следващия като предвестник на последващия светъл празник, прекосил границите на времето, забравата, за да ни напомни за Христовата мъдрост. Или онова, без което никой няма да има бъдеще, ако не го познава, изследва и обикне. В този дух или по-скоро онзи възрожденски дух започна и това задълбочено научно събитие в календара на Факултета по славянски филологии при СУ „Св. Климент Охридски“. Събралите се участници и слушатели бяха част от неспиращата жажда за знание, нужна на всеки ученик, студент, професор.

Церемонията по откриване на събитието бе водена от Н. Александрова, която първа се обърна към аудиторията. На празничната въвеждаща част присъстваха участниците – специалисти в областта на паисиеведението и културата на XVIII в. от различни университети в България и чужбина, както и представителите на Зографската света обител йеромонах Атанасий и монах Калистрат, а приветствено слово произнесе Деканът на ФСФ доц. д-р Б. Пенчев.

След благопожеланията о. Атанасий прочете своя доклад, в който се долавяше тревога за силното национално съзнание у атонските монаси, което пречи на мирното и сговорно съжителство между отделните манастирски братства. Представи разсъжденията си за вредната роля на етноцентризма при формиране на национални истории, за разбирането на света и историческото минало, такова, каквото е, а не такова, каквото някой би искал да бъде, но за което няма доказателства. В този контекст се потвърждава и сентенцията „cum facta loquuntur ac di tacent“¹, т.е. с напредване във времето фактите нарастват, като е невъзможно възприемането им в светлината на погрешни представи върху историческото и литературно минало на един народ подобни подмени могат да доведат до политически последици и национални ежби, както бе изтъкнато в доклада на Зографския монах Анастасий, а и в последвалите разработки.

Следващият доклад бе на А. Ангушева, която разсъждаваше върху близостта между Йосиф Братати и Паисий Хилендарски по линия на няколко аспекта: географски; социология на текста; рецепция. Или как, кога и защо книжовниците са склонни към преправяне на преписи и преводи. За наставленията авторите си служат както с библейски истории, така и с измислени, като тази на Й. Братати за бабите Петка и Друска, което показва изобретателността на българския книжовник при заместването на утвърдените примери със свои. В по-късен етап срещаме същите персонажи при Теофан Рилски, където отново се отбелязват промени спрямо текста на Й. Братати.

Последва езиковедският доклад на Л. Илиева върху конструкции, които идват у Паисий от руските преводи на Ц. Бароний и М. Орбини, прегласи на носовки, ерове, и др. под влиянието на църковнославянския език. Споменато бе огромното значение на манастирската култура за добиването на източници, като понякога между монасите се използва и таен, шифриран език, с който се предават тайни послания.

Александър Николов бе подготвил изложение с послание за това как е възникнала нацията у нас. Дали е станало под външни фактори или на основата на самата българската народност. Той спомена различни средновековни теории и извори, в които тлеят протонационални призиви, от които се открояват онези, свързващи ни по произход със славяните.

Димитър Пеев от своя страна представи разсъждения върху изображенията в книгата „Стематография“, изяснявайки ролята на всеки от екипа, създал я (Арсений IV, П. Ненадович, Хр. Жефарович, Тома Месмер). Той предложи тезата, че тя е апотеоз по-

¹ Когато фактите говорят, и Бог мълчи.

скоро на сръбската държавност и не бива да се използва с българоцентрични акценти от родната историография. Разказа също за изворите на Паисий и предложи хипотезата, че когато той попада в Сремски Карловци и се среща с П. Ненадович, вижда „Стематогрaфия“, описва я в своята история, но е критичен към съдържанието ѝ и превеса в нея на сръбската слава над българската.

В доклада на украинската изследователка Ольга Смолина беше разгледан идейният потенциал на украинското духовенство през XVI и XVII в. Постави се въпросът доколко нацията може да спомогне за повдигането на православната църква и как тя може да спомогне за създаването се народностна/национална принадлежност.

Димитър Атанасов осмисли типологията на възгледите за Паисий в канона: националистически, либерални, леви и десни. Отбеляза се, че образът на Паисий е изграден по неоромантически модел, работещ за изграждането на мита за него след Освобождението.

Десислава Узунова описа времето на XVII-XVIII в. чрез един вид социология на четенето и преписването. Отбеляза разликата между „черноризците“ (тъмното духовенство) и „белците“ (съсловие от даскали, търговци, обучените миряни), които активно започват преписваческа дейност в разглеждания период.

Кета Мирчева с работата си върху Зографската кондика и документи от Хилендар, представи 5 документа, свързани с Паисий Хилендарски. Това бяха предимно счетоводни документи и писма, които удостоверяват договорни отношения между Паисий като иконом на манастирски имот в Куч и манастира. Чрез тези свидетелства биха могли да се потвърдят или отхвърлят някои хипотези за фактичката дейност на хилендарския монах и неговия житейски път.

Последвалото изложение на Даринка Караджова съдържаше пространен обзор на дългогодишните ѝ наблюдения на върху почерците, преписвачите и разпространителите на Паисиевата история. Тя обърна внимание на трудовете на Б. Ангелов по ръкописите на „История славянобългарска“ като основополагащи за диренето на неоткрити преписи и преправки.

Интересна модерна перспектива към методите за описание на преписите и преправките на Историята представи Мариана Дамова. Тя описа изработката на интерактивна дигитална карта на света с преписите на Паисиевия труд, в която може да се видят всички хранилища, разполагащи с ръкопис (www.geographyofletters.org).

Елена Узунова се бе съсредоточила върху профила на един от преписвачите на „История славянобългарска“ – о. Пантелеймон Хилендарски.

Събитието продължи с участието на Лъчезар Перчеклийски, който разгледа книжовните и народните елементи в езика на Ахтаровия царственик от 1844 г. Той отбеляза различни влияния в текста, като русизми, ползване на църковнославянски, различни морфологични особености, турцизми, употреби на предлога „на“ и т.н.

Маргарет Димитрова също бе посветила доклада си на езиковедската проблематика в Дряновия препис на Историята, проверявайки всички възможни хипотези за появата му.

Към края на първия ден от конференцията своя труд върху „Католическата българска история“, и по специално на павликяните по българските земи във възрожденската епоха, представи и Петко Петков. Любопитен е фактът, че тази група българи е имала самостоятелен език, книжовна норма, ползваща латиница без диакритични знаци, която изчезва след Освобождението. След изнесената информация би било интересно да се вложат повече проучвания в тази насока. Този „нов“ език е широко поле за изследователите, което би дало още един поглед върху начина на живот, мислене, ежедневието на хората тогава. А може би ще даде един ключ, за да разберем още малко за себе си, за историческото си минало.

На втория ден гостите отново продължиха да представят задълбочените си научни разработки по темата. Николай Аретов разгледа въпроса за размитата граница между религиозното и светското, документалното и фикционалното в повествованието на „История славянобългарска“, като следи от тези подходи той забеляза и в творчеството на Софроний Врачански.

Надежда Александрова обрисова причините и последствията от турското нашествие, като откри нови данни за влиянието на Софрониевите преписи на Паисиевата история върху по-късното творчество на този книжовник, а именно в „Книга за трите религии“.

Владимир Игнатов бе изследвал темата „История – конструирани светове, отразени идентичности“, която постави акцент върху ранното печатно творчество на Христаки Павлович и неговите опити преди „Царственик“ да вмести в своите учебници фрагменти от Паисиевата история.

Докладът на Андриана Спасова бе върху рядко обглеждан и ценен за рецепцията на Паисиевите преписи ръкописен текст на Найдено Геров.

Десислава Лилова разгледа проблема за въобразените географии на версиите за етногенезиса на „История славянобългарска“. Тези данни силно кореспондират с думите

ДУХ НА ВЪЗРАЖДАНЕ...

на йеромонах Атанасий и предлагат един критичен прочит на това как да се мислят дефицитите в историческото и литературно минало на един народ.

Раймонд Детрез бе отделил време на въпросите около Българското възраждане в контекста на съвременните теории за развитие на националните държави в Европа. Изследването отново отбеляза скритите проблеми при формирането на колективната представа за произхода на една народност и илюстрира доколко е приложима класификацията на изследователя на национализма Мирослав Хрох върху българския контекст. Белгийският изследовател постави въпроса как се създава представата за единност на нацията през XIX-XX в., дали готовите модели проработват при градежа на национална история за възрожденската епоха в последващите етапи и как се видоизменя и стига големият наратив до нас днес.

Един от най-любопитните доклади бе на Сирма Данова, която разгледа темата за промените в начина на възприятие на Паисиевата история и самия Паисий по време на социализма в България. Основния материал се отнася до филма от 1962 г. „Легенда за Паисий“, в който се подменят значението на основни образи и лица от миналото с цел да се подпомогне развитието на социалистическата пропаганда. Следват множество подобни изменения, водещи до редица проблеми, липса на чувство за достоверност на информация и пр. А с напредване на времето може да се стигне до пълна незаинтересованост към миналото, историята, което влече със себе си риска, че фактите са редовно изменяни за необходимостта на деня, без мисъл за последствията. Или както иносказателно отбеляза един от участниците „Когато плодовете не им харесат, гледат корените.“

Конференцията бе закрыта както бе и открита от Надежда Александрова с необходимата радост и наслада от добре свършената работа. С неспиращо вдъхновение и верни на академичната прецизност, в докладите бяха изнесени нови и достоверни факти около живота и делото на о. Паисий Хилендарски. Любопитно ще е в каква нова асоциативна памет биха се развили, за да ни дадат още една врата към българското възрожденско съзнание. Дали този повод не бе просто знак, че е време за ново Възраждане на духа, на тялото, на сетивата, на мисълта? Но както о. Калистрат заключи, човешката воля трябва да се свърже с божествената, но е трънлив пътят към това свързване.

Scientia potestas est!